

דוקטור כהן

סיפורו של נורדאו כפי שסיפרה מדריכת הטיולים מיכל לאבי וגלי בבית

הקברות בתל אביב:

"... לפני הרבה שנים, באחת מארצות אירופה, חי יוליוס כריסטיאן מִזְרָר. הוא היה איש עשיר ומצליח, יועץ השר לענייני כלכלה. התפקיד העניק לו מעמד, כבוד וכמובן – גם הרבה מאד כסף. כולם רצו בחברתו, הזמינו אותו לכל מסיבה ולכל אירוע, והוא נהנה מכך מאד. לאשתו היה נוהג לומר: 'נו, אשתי, כבוד אני מביא לך? כסף שיספיק לתכשיטיך? ארמון לגור בו? אני מקווה שאביך לא מצטער על השידוך...".

כי זאת יש לדעת – הורי אשתו התנגדו בעבר לנישואין אלו, כי יוליוס שלנו היה יהודי, ושמו האמיתי היה יצחק מוזס. אך יצחק פחד שיהדותו תפריע לו להתקדם בעבודה ובחברה, ולכן העדיף לשנות מעט את שמו ממוזס – שהיה שם יהודי בולט – למזְרָר, שנשמע לו שם מתאים יותר לבעל תפקיד בכיר. הוא הוסיף גם את השם כריסטיאן לשמו ובכך התהדר בזהות מקומית.

בצעירותו התאהב באחת מבנות המקום השייכות למשפחת אצולה אמיתית – משפחת פון-קוינקה. תחילה הם היססו לקבל יהודי למשפחתם, אבל השתכנעו כי הוא אדם מכובד ורציני המעוניין לנתק כל קשר עם עמו ומשפחתו. הוא הבטיח למשפחתו החדשה כי מאום מהמנהגים הפרימיטיביים של הוריו לא יכנס לביתו, וילדין יגדלו כאנשים נאורים ומתקדמים, כיאה לאנשי העולם הגדול.

גיסיו, אחי אשתו, היו מפקדי צבא בכירים, והוא התקבל למשפחתה באהבה. שלושה ילדים נולדו להם – שני בנים ובת."

הסתכלנו זה על זה. מדוע מיכל מספרת לנו את הסיפור הזה?

אולי גם הם קבורים כאן, בבית הקברות הזאת?

ומיכל המשיכה:

"שני הבנים הלכו בעקבות הדודים הנערצים, והיו גם הם אנשי צבא שהצליחו מאד בתפקידם והתקדמו במהירות בסולם הדרגות. הבת הקטנה והאהובה, כריסטינה, למדה באוניברסיטה המקומית. כל המשפחה שמרה עליה והגנה עליה, כיוון שיופיה היה רב, וגברים רבים רצו בה בגלל יופיה, עושרה, וייחוסה המשפחתי. כולם התפלאו כשהחליטה ללמוד מתמטיקה, מקצוע שמעולם לא הפגינה בו ידע כלשהו, עד אשר הבינו כי בינה לבין המרצה למתמטיקה, נולד סיפור אהבה מרגש. המרצה למתמטיקה היה בחור צעיר ומוכשר, יפה תואר ועדין ושמו ד"ר כהן. על אף שהיה כוכב עולה

באוניברסיטה ומוערך על ידי כל חבריו, ועל אף שקיבל פרס עולמי מכובד מהאקדמיה בשטוקהולם כהוקרה על מחקריו, שמו העיד עליו כי הוא יהודי, וזה היה חסרון גדול מאד."

גלי ואני לא הבנו למה זה חסרון. שאלנו את מיכל.
"אתם צריכים להבין שמדובר על תקופה שבה אין מדינה ליהודים, ובארצות רבות התנכלו להם בכל הזדמנות אפשרית"
"אבל למה?" שאלתי בכעס, מה זה משנה אם הם נולדו יהודים?
"הו, ילדתי, את שואלת שאלה מאד קשה. מי שידע לענות עליה יפצח את אחת החידות הגדולות של ההיסטוריה האנושית. מי ידע מה הסיבה לאנטישמיות בעולם?"
"אולי בגלל שהן היו מאד חכמים?" ניסה גלי
מיכל נענעה בראשה לאות לאו. "היו מקומות שכעסו עליהם שהם עשירים, והיו מקומות שכעסו עליהם שהם עניים, היו מקומות שטענו שהם חכמים מדי והיו מקומות שטענו שהם בורים..."

"אבל למה? " לא וויתרתי. "מה אכפת להם?"
"אני לא יודעת להגיד למה" ענתה מיכל בחוסר סבלנות, "אני רק יודעת לספר עובדות. אנטישמיות היתה תמיד, וכנראה גם תמיד תהיה. לא אוהבים את היהודים. נקודה".
"מה, גם היום יש אנטישמיות?" שאלתי מודאגת, וגלי הסתכל עלי במבט של 'אל תעשי לי בושות' ומיכל במקום לענות, המשיכה בסיפור:

"ובכן, ד"ר כהן היה מועמד לקבל משרת פרופסור למרות גילו הצעיר. הוא קיווה כי עם תואר מכובד שכזה, יוכל לגשת לאביה של כריסטינה ולבקש את ידה. אלא שהתואר בושש לבוא.
בשיחה עם דיקן האוניברסיטה, האדון קיהלהולט, הודיע לו הדיקן כי אינו יכול לתת לו את הפרופסורה בגלל מוצאו היהודי. ד"ר כהן התפלא, הרי שוויון זכויות בין כל האזרחים היה ערך עליון באותם ימים, והאוניברסיטה חינכה לכך את כל תלמידיה! ובכל זאת עמד הדיקן בסירובו. לדבריו אוניברסיטה זו הינה מוסד אקדמי-נוצרי, ולכן רק מלומדים נוצרים יכולים לקבל בו את התואר הגבוה ביותר – תואר הפרופסור.
בסוף השיחה אמר לו הדיקן:
"זכור נא ד"ר כהן נכבדי, אנו אלה אשר המצאנו את ערך השיוויון, שבשבחו אתה מדבר, ואנו אף בטובנו הענקנו אותו לכם. ובכן, זוהי מתנה. עליך לזכור כי מי שנותן את המתנה יכול להחליט מתי לתת אותה ומתי לא".
ובדברים אלה חתם את הדיון.

ד"ר כהן היה נסער, אך לא חשב לוותר על אהבתו ועל רצונו לשאת את כריסטינה לאשה. די בכך שהוא מפסיד תואר וכבוד, על חייו האישיים אינו מוכן לוותר. הוא החליט לגשת לאביה של כריסטינה, ולבקש ממנו את רשותו להתחתן. כריסטינה חששה. היא פחדה כי אביה יסרב בגלל מוצאו של אהובה, והיתה בטוחה כי דחיית התואר באוניברסיטה תהווה לאביה סיבה מספיק טובה כדי לדחות את הבקשה. היא בכתה בכי מר, מצרה על גורלה, ואהובה ניסה לנחמה. הוא הבטיח כי לא יספר לאביה על התואר המתעכב, אלא ירחיב בדבריו על הפרסים המכובדים במ זכה בשנים האחרונות, והיה בטוח שיצליח לשכנע את אדון מוזר כי ביכולתו לדאוג לאושרה של בתו ואף לכלכלה בכבוד. "אני בטוח כי משפחתכם המכובדת תקבלני בברכה" אמר לכריסטינה הבוכיה לפני שפנה לשיחה עם אביה."

הסתכלתי על מיכל נדהמת. למה הם כל כך מפחדים מהתגובה של האבא? אם הוא לא ירשה להם, הם יכולים גם להתחתן בלי רשותו. הם כבר גדולים. "ומאיפה יהיה להם כסף?" שאל גלי. "אם הם יתחתנו בלי הסכמתו הוא לא יתן להם גרוש!" "מה חשוב הכסף?", שאלתי ברוגז, "אם הם באמת אוהבים – הם יסתדרו גם בלי הכסף של האבא הטיפש הזה!" מיכל הפסיקה את הדיון בינינו. "אתם צריכים להבין שפעם לא היה נהוג להתחתן ללא הסכמת ההורים. ואם עשו כך – זה היה מכריח אותם לברוח מהבית, להתנתק מהמשפחה, לא לקבל עזרה כלכלית ולא לשמור על קשר כלל עם כל המשפחה. בזאת הם לא רצו - כריסטינה אהבה את הוריה ואחיה ולא רצתה לברוח מהם!" "אז מה הם עשו?" שאלתי מעוצבנת,

"הבקשה גרמה למריבות רבות בתוך המשפחה. האם, הגב' מוזר, התנגדה בכל תוקף לכך שבתה תתחתן עם ד"ר כהן. למרות שבעצם, המשמעות היתה שהיא מתנגדת שבתה תעשה מה שהיא עשתה בעצמה לפני שנים – שהיא נישאה ליהודי..."

האחים של כריסטינה התנגדו אף הם נחרצות. הם היו משוכנעים שהתקדמותם בצבא תבלם אם יוודע הדבר שאחותם נישאה ליהודי, וכל המשפחה תסבול מנישואין אלו. והבית היה כמרקחה. גם האדון פון קינקה, אחיה של גב' מוזר הגיע לשיחה דחופה על גיסו:

"וכי איך תעלה על דעתך להכניס אדם שכזה למשפחתנו? הן זר הוא!" ואדון

מוזר שומע בדבריו גם את גנות עצמו.

"וכי אינך מבין כי היהודים נחותים הם מאיתנו" ואדון מוזר שומע את נחיתות

עצמו.

"וכי איך תעלה על דעתך לפגוע כך במשפחתנו?" ואדון מוזר מבין כי גם הוא

פוגע כבר שנים במשפחת אשתו... אדון מוזר גירש את גיסו בחרון רב. זה שנים חשב כי התקבל בברכה לחיק משפחת פון-קינקה האצילית, חשב כי הפך להיות חלק ממנה, והנה מתברר לו כי עדיין הם רואים בהצטרפותו של יהודי למשפחה - כתם ביחוס. הוא הרגיש כי כל הטענות המושמעות כנגד חתנו המיועד, ד"ר כהן, מוטחות בפניו שלו. גם בניו הצטרפו למאבק נגד נישואי אחותם, שכה אהבה את ד"ר כהן. הם ניגשו לאב וניסו לשכנעו לסרב לנישואין אלו בכל תוקף. "האהבה תחלוף והכתם ישאר לעד" אמרו לו. "אינך יכול להרשות לקלות דעת והנאה רגעית להזיק לכל המשפחה. הם טענו כי אחותם פוגעת בכולם בקלות דעתה. בשיחה הקשה שניהלו עם האב, דרשו לשמור על כבוד המשפחה וטוהר הגזע, לא יכול היה האב להתאפק יותר, ולראשונה בחייו - סיפר להם על מוצאו היהודי. ומה שגרוע מכך - כי גם בדמם זורם דם יהודי.

עובדה זו נפלה על כרעם ביום בהיר. בנו הצעיר זעם, והבן הבכור - המשמש כקצין בכיר מאד עזב נדהם את החדר. ללא מילה. רק עיניו הכועסות הנעוצות באביו אמרו את אשר הרגיש.

'אסור שאי מי ידע מכך' אמר בלבו, והחליט לעשות מעשה. הוא ניצל רגע של חוסר תשומת לב, ובחצר ביתם, מבלי שאיש יראה, ירה בחתן המיועד בכלי הנשק אשר ברשותו."

הסתכלנו באי אמון במיכל. זה לא נשמע הגיוני. להרוג מישהו רק בגלל שאחותך אוהבת אותו וזה לא נראה לך? לא יכול להיות! ומיכל - מתעלמת בפנינו המשתאות - המשיכה לתאר בהתרגשות את אשר התרחש בתוך הבית, כאילו היא נמצאת שם ושותפה למהומה שקמה:

"ד"ר כהן הובהל אל תוך הבית, פצוע אנושות ונוטה למות. בני הבית השכיבו אותו על מיטת אפריון מפוארת, וניסו לפעול להחלמתו. רופא שהוזעק למקום ניסה לעזור, אך רמז לבני המשפחה כי פציעתו אנושה וכי נותרו לו כמה שעות בלבד לחיות. הוריו הוזעקו להיפרד ממנו והובאו על ידי שליח שהביאם בכרכרת המשפחה המפוארת, כריסטינה ישבה על ידו מתייפחת, והאב הזועם על בנו הפזיז ניסה להזעיק רופא נוסף, אולי יוכל למצוא מרפא לחולה האנוש. הוא ניסה לעשות משהו, בכדי לכסות על הסערה הגדולה שהתחוללה בלב: הרי בנו שלו, הוא זה שעשה מעשה כה נפשע, למי שחטאו היחיד הוא היותו בן דתו הוא!

הוא הצטער כי שנים כה רבות הסתיר מילדיו את שייכותם האמיתית לעם היהודי, והתחיל להתחרט על דרכו הוא. זה היה בלתי נתפש, על פי אותו הגיון, גם הוא וגם בניו

בני מוות, ואפילו הרוצח עצמו צפוי לאותו גורל – שהרי גם הוא יהודי! יוליוס מזור לא ידע את נפשו, וניסה למצוא כל דרך לעזור לפצוע להחלים ולעודד את בתו. מיכל התרגשה כל כך בתיאוריה, שהרגשנו כאילו גם אנחנו יושבים שם, באותו החדר, ומתפללים עם כולם להחלמתו.

"הכרכרה סוף סוף הגיעה. אדון מזור כבר חשש כי הוריו לא יספיקו להגיע בזמן להיפרד מבנם. כל כך שמח כששמע שהכרכרה נעצרת ליד הבית ומיהר לפתח הבית לקבל את פניהם בחום ובשותפות, מקווה שאינם יודעים את זהות הפוגע, כי כך ציווה על בני ביתו ועובדיו, לבל ידע איש כי מאתו יצאה הרעה.

בפתח הדלת נכנסו אביו ואחיו של ד"ר כהן. הם היו לבושים בגדים שחורים כמנהג היהודים החרדים, כובע רחב מגבעת לראשם, פיאות וזקנים ארוכים ללחייהם. הם דיברו ביניהם יידיש, ונחפזו למיטת החולה בפנים דאוגות, בלא שנעצרו לומר דבר לאנשי הבית. הם עמדו ליד המיטה, בוכים וממלמלים פסוקים ותפילות בשפה שאיש סביבם לא הבין".

מיכל עצרה לרגע ושאלה מה יקרה לדעתנו עכשיו.

אני אמרתי שאדון מזור בטח יחזור להיות אדון מוזס, ויחזור לחיק משפחתו היהודית. "ומה יהיה עם אשתו וילדיו?" שאל גלי, ואני אמרתי שהמשפחה ממילא תתפרק. אחד הבנים הרי יכנס לבית הסוהר בעוון רצח, הבת תתאבל על אהובה היהודי המת, ואשתו בטח תרצה להתגרש ממנו כי בגללו הכל קרה...

"לדעתך הוא ימות בסוף, הד"ר כהן הזה?" ולי לא היה ספק שכן. ככה זה נשמע.

"ומה יעשו בני משפחתו? בטח הם לא ירצו לדבר עם המשפחה שגרמה למותו של בנם" אמר גלי ואני אמרתי שלדעתי לא יספרו להם מי הרוצח, ואני חושבת שמוזס יחזור בעזרתם לחיק משפחתו הקודמת, וירגיש שייך לעם היהודי, ויבין שאי אפשר לברוח מהגורל היהודי. "כמו שבשואה לא עזר כלום למי שניסה להגיד שהוא לא יהודי. את כולם שלחו למחנות" חתם גלי את הדיון.

להפתעתנו, הסיפור שמיכל המשיכה לספר היה שונה לחלוטין:

"אדון מזור הופתע למראם של בני המשפחה שנכנסו. הם נראו כה שונה מבנם, ד"ר כהן הצעיר. הוא היה נראה איש העולם הגדול, משכיל מודרני, והם נראו כל כך... משונים. כל כך שייכים לעולם אחר, ישן, שאבד עליו הכלח..."

אדון מזור קפא על מקומו. מראם השונה והבולט, שפתם הזרה ומלמולי הפסוקים שהשמיעו, עוררו בו כעסים ישנים: מדוע הם צריכים להיות כה נבדלים מכל האנשים? למה אינם יכולים להיות כמו כולם? מדוע הם לובשים בגדים משונים שכאלה? למה אינם מכירים את שפת המקום ואיש אינו יכול להבין מה רצונם? איש אינו יכול, רק הוא... הוא הבין את שפתם המוכרת לו מביתו, ובמקום לשמוח בכך – הדבר רק הגביר את כעסו.

למה הם צריכים להיות שונים כל כך, נבדלים כל כך? בטח שכך ישנאו אותם בכל מקום!
באחת נעלמה כל הזדהותו עם משפחתו והגורל היהודי.
לאנשים שכאלה - החליט - אין לו, ולא יהיה לו, כל קשר".
מיכל סיימה את דבריה בכעס, מייצגת את הלך רוחו הסוער של האדון מוזר.

התפלאתי. זה מה שיש לו לעשות עכשיו? במקום לעודד את בתו האבלה, או להעניש את בנו
הרוצח, הוא מתעסק עם משפחתו של ד"ר כהן ואיך שהם נראים או מתלבשים?
"ומי הוא הגיבור של הסיפור?" שאלה מיכל, מעוררת אותנו ממחשבותינו.
"בטח נורדאו עצמו" ענה גלי ומיכל ביטלה בהינף יד את תשובתו, כמי שאומרת: 'אתה חושב
שאשאל שאלה שתשובתה כל כך קלה?'
"לדעתי כריסטינה" אמרתי. "היא הכי מסכנה בכל הסיפור. היא איבדה את אהובה, והיא
יודעת שהרוצח הוא אחיה, הקשור אליה בקרבת דם, ובעצם כל משפחה גרמה למוות הזה
בויכוח הקשה על עצם רצונה להתחתן עם יהודי..."
וגלי הציע: "נורדאו בעצמו?..."
"אולי אתה צודק, ונורדאו הוא הגיבור" ענתה מיכל. "הוא כתב את הסיפור הזה, ורצה לבטא
בזה את התסבוכת האדירה שחיו בה היהודים בחוץ לארץ לפני כ-150 שנה..."
"ואולי גב' מוזר היא הגיבורה" חשבתי בקול רם. "ההיסטוריה חוזרת – מה שקרה לה עם
בעלה קורה לה עם בתה ופתאום היא מפחדת. מה שהיא לא פחדה לעשות בעבר היא
מפחדת היום שיקרה עם בתה..."
"שמתם לב איך קראו לבת שלהם? כריסטינה. זה שם ממש נוצרי! כאילו הם רוצים להודיע
שבנישואין הללו הצד הנוצרי – של האם – הוא הקובע?"
מיכל התערבה:

"קריאת שם היא אחת הדרכים הכי משמעותיות להביע קשר למשהו".
פתאום היא נשמעה לי כמו המורה שלי, כשנתנה לנו את המשימה לחפש הגדול. לחפש את
משמעות שמנו. כבר כמעט שכחתי ממנה. כתב החידה השכיח ממני לגמרי את הענין.